

AQUINCUM TÖRTÉNETÉHEZ.

• És Sidonius Apollinaris egyszersmind az utolsó író, ki városunkat említi. Többé századokig nincs róla szó sem valódi, sem költött római néven, sem akármi más név alatt.»

E szavakkal fejezi be Aquincum érdemdús történetírója e városról szóló utolsó értekezését.¹⁾

Aquincum története főleg reánk nézve, de egyetemes történeti szempontból is oly érdekes, hogy nem tartom feleslegesnek, néhány adatra figyelmeztetni, melyek nézetem szerint Aquincum felemlítettését legalább a VII., de talán a VIII. századra nézve is bebizonyítják.

Olvassuk pedig e város nevét két földrajzi tankönyben; az elsőnek czíme: *Julii Honorii oratoris excerpta, quae ad Cosmographiam pertinent* és található Pomponius Mela Gronovius-féle kiadásában 691. köv. ll., a másik pedig: *Cosmographia, antehac temere Aethico adscripta*, ugyancsak Gronovius által kiadva Mela függelékében 702. köv. ll. Julius Honorius idézi (694. l.) Aquincum nevét azon városok nevei között, melyek az *oceanus occidentalis*hoz tartoznak, és a *Cosmographia* (713. l.) szintén a nyugati oceanus városai között említi, de egyszersmind mint oly várost, mely a Dráva és Duna között levő Pannoniában található (715. l.): *Fluvius Danubius nascitur ex Alpibus: procedens geminatur, et effecti duo. Danubius et Draus, includunt intra se Pannoniarum plurimas civitates, id est Acintum stb.*

Ha ezen művek szerzőire nézve biztos adataink volnának, akkor az idézett szavak folytán Aquincumnak az ő korokban való fennállása legalább némi valószínűséggel feltehető volna: de a dolog úgy áll, hogy először az említett művek szerzői és azoknak keletkezése ideje és módja iránt tisztába kell jönnünk és csak akkor, ha legalább körülbelül meg van állapítva, hogy mikor irattak ezen geographiai művek, lehet biztos következtetést vonnunk Aquincumra nézve. Pedig nem könnyű dolog a biztos eredmény e vitás kérdésben, már azért sem, mert, mint tudva van, ugyancsak *Aethicus Ister* neve alatt létezik egy másik geographiai mű is ezen cím alatt: *Cosmographia Aethici Istrici ab Hieronymo ex Graeco in latinum breviarium redacta*, melyet először d'Avezac (Paris 1852) és ezután Wuttke Henrik adott ki (Lipsee 1833). Ezen műre vonatkozik a feljebb említett czímbe e kitétel: „*antehac temere Aethico adscripta*“, úgy hogy a Wuttke által kiadott *Cosmographia* az eredeti autentikus műnek tartható, a Gronovius-féle pedig pseudepigraph volna, mely *Aethicus* (azaz *Ethicus*) neve alatt látott napvilágot.

¹⁾ Salamon F. Századok XV, 9, 676. l.

Ezen körülmény által a dolog még sokkal jobban összebonyolódik. Tekintetbe kell most már vennünk nemcsak a Gronovius által kiadott két mű egymáshoz való viszonyát, hanem azt is, hogy e két Aethicus-féle munka mennyiben áll összefüggésben egymással. Csakis a régibb, igazinak tartott Aethicus keletkezése idejének megállapítása után leszünk képesek a pseudepigraph irat idejét meghatározni.

Természetes, hogy e helyen csak igen röviden szólhatunk e kérdésekhez, melyeket különben fontosaknak nem tartunk, mivel a Gronovius-féle két iratra nézve nehéz elhatározni, melyik a kettő közül a haszontalanabbik.

Az igazinak tartott Aethicusnak kiadója, Wuttke, egy felette hosszú bevezető értekezésben és még egy külön műben (Lipscse 1854.) is azt törekszik bebizonyítani, hogy ezen Aethicus csakugyan az, a kinek látszani akar, t. i. egy istriai származású görög-skytha, ki a Kr. u. harmadik század végén utazgatott és még a negyedik század elején is élt, de — Istria, az Aethicus hazája, azt hiszi W. «a Duna torkolatánál» volt! Görögül írt Cosmographiáját Hieronymus fordította latinra és így nem volna kétség az iránt, hogy egy *negyedik* századbéli művel van dolgunk! Valóban csodálatos, hogy tudományos ember hogyan tud egy ily mese bebizonyításának 200 lapot szentelni; mert hogy ezen Aethicus műve soha görög nyelven nem volt írva, hogy azt Hieronymus nem fordította, ennek bebizonyítására nem kell egyéb, mint Eusebius Chroniconjának Hieronymus által készített fordítását olvasni és ezen Aethicussal összehasonlítani; ekkor azonnal kiderül, hogy ez a két fordítás nem származhatik *egy* kéztől. Nem csoda, ha kritikusabb tudósok¹ tagadják, hogy ezen férczmű valaha Hieronymus keze alatt lett volna, és ha azt állítják (még pedig nagyon helyesen), hogy az legfeljebb a VII. század terméke lehet.

Mindazonáltal a középkorban nagyon el volt terjedve, mint kéziratának igen nagy száma mutatja, és ezen elterjedtségből magyarázható az, hogy ezen akkoron híres mű szerzőjének neve alatt egy másik Cosmographia is jelent meg, melyet azonban már az első kiadók egyike, Gronovius, nem akart Aethicus művének elismerni. Ha az első Aethicus műve a VII. században iratott, akkor a második is legkorábban ezen század végén, de valószínűleg a VIII. század elején keletkezett.

Nehézséget okoz azonban még Julius Honorius kivonatának és a második Aethicusnak egymáshoz való viszonya. Mindkettő bizonyos összefüggésben van egymással keletkezésére nézve, és pedig akként, hogy

¹) Teuffel, Röm. Lit. Gesch. 1134. l., Wölfflein E., a Pauly-féle Encyclopaediában I. 478. l. és Bunburry, Hist. of Anc. Geogr. II. 705. l.

vagy az *Excerpta* csakugyan megérdemli nevét, t. i. rövidítő kivonat a második Aethicusból vagy megfordítva, az Aethicus nem egyéb, mint egy bővített és talán javított Honorius. Eddig a tudósok az első lehetőség mellett kardoskodtak, különösen azért, mert Julius Honorius úgy is ismeretes név és műve is földrajzi volt; idézi őt Cassiodorus¹⁾ és ez idézetből kétség kívül az tűnik ki, hogy Julius Honorius egy cosmographiát írt, de hogy ezen cosmographia, illetőleg *Excerpta* csakugyan Julius H. műve, azt nem hiszem. Sokkal okosabb ember volt ez a Cassiodorus, hogysem valakinek ezen haszontalan kivonatot ajánlotta volna azon czélból, hogy abból a cosmographiával megismerkedjék, mert az ugyan ezen rövid kivonat alapján teljességgel lehetetlen. Igen helyesnek tartom azért Bunburry véleményét, ki ezen *Excerptát* a VI. vagy VII. századba valónak mondja. Ha már rokonságot fel kell tételeznünk a szóban forgó két mű között, inkább az lehetséges, hogy az *Excerpta* csakugyan kivonat, de nem Julius Honorius művéből, hanem a második Aethicusból, mert ez sokkal terjedelmesebb mint amaz, ugyanaz a tárgya, ugyanaz a beosztása is. De nem szabad felejtenünk, hogy a hasonlatosság és rokonság magyarázására még azt is feltételezhetjük, hogy mindkettő egy közös harmadik forrásból eredt. Ezt tartom én valószínűnek, ez alkalommal azonban nem lehet róla értekezni.

De hát honnan vette mindkét mű anyagát? E kérdésre felelni könnyű, mert mindkettő elején történik hivatkozás térképre, és különösen az Aethicus a Cæsar és Augusztus idejében történt mérésekre reflectál. Nincs okunk ezen hivatkozást alaptalannak tartani, sőt inkább, látszik, különösen az Aethicusból, hogy írója csakugyan egy térkép után indult, és pedig oly ügyetlenül, hogy a rajta lévő neveket ugyan el tudta valahogyan olvasni, de sokszor nem volt képes különbséget tenni köztük, és ennek következtében pl. a városok között előfordul *Commagena*, *Celtiberia*, *Olympos* és *Acroceraunia*, *Ilium* és *Troja* mellett *Troas* is, a hegyek között *Germania minor* stb. Ugyanezen vagy ehhez hasonló térképet használhatott az *Excerpta* szerzője is és így érthetjük, hogy honnan van az egyezés és eltérés a kettő között. Az is valószínű, hogy a két hasonló mű, vagy jobban mondva két hasonló iskolakönyv, hasonló körülmények közt keletkezett és hasonló szükség hozta őket létre.

De mit bizonyítanak a fentebbi idézetek Aquincumra nézve? Ha csupán azon kétségbe vonhatlan tényt vesszük tekintetbe, hogy az említett *Excerpta* és második Aethicus a VII., sőt talán a VIII. században keletkeztek, akkor azt kellene állítanunk, hogy Aquincum neve a VII.

¹⁾ Divin. lect. 25. Teuffelnél R. Lg. 822. 1.

vagy VIII. században előfordulván, ez időben a város maga is fennállt még, mert akár mily haszontalan mű legyen is mind a kettő, annyit csak tudhattak szerzői, hogy az általok említett városok fennállnak-e még vagy sem. Én azért egyelőre nagyon hajlandó vagyok feltenni, hogy városunk még az avarok korában is fennállott. Nem tagadhatni azonban, hogy miután a tárgyalt művek térképet és talán ugyanazon térképet használtak, az sem lehetetlen, hogy az Excerpta és Aethicus tartalma *régebbi* időre vonatkozik. A felemlítést, azt hiszem, minden-
esetre megérdemlik e források.

FRÖHLICH RÓBERT.

ANAKREONI DALOK.

1. Anakreon koszorúja.

Álmodtam a teószí,
Költő Anakreonról:
Meglát s magáho' szólít
S én elszaladva hozzá
Csókoltam és öleltem.
Ősz volt ugyan, de szép még,
Szép és gyönyörre vágyó.
Ajkán borillat érzett.
Már reszketett azonban
S kezén Erósz vezette.
Fejérül a füzérét
Levette s nékem adta.
Anakreonszagú volt.
Én balga elfogadtam
És homlokomra tűztem,
Azóta folytonossan
Merő szerelmet érzek.

P. T. E.